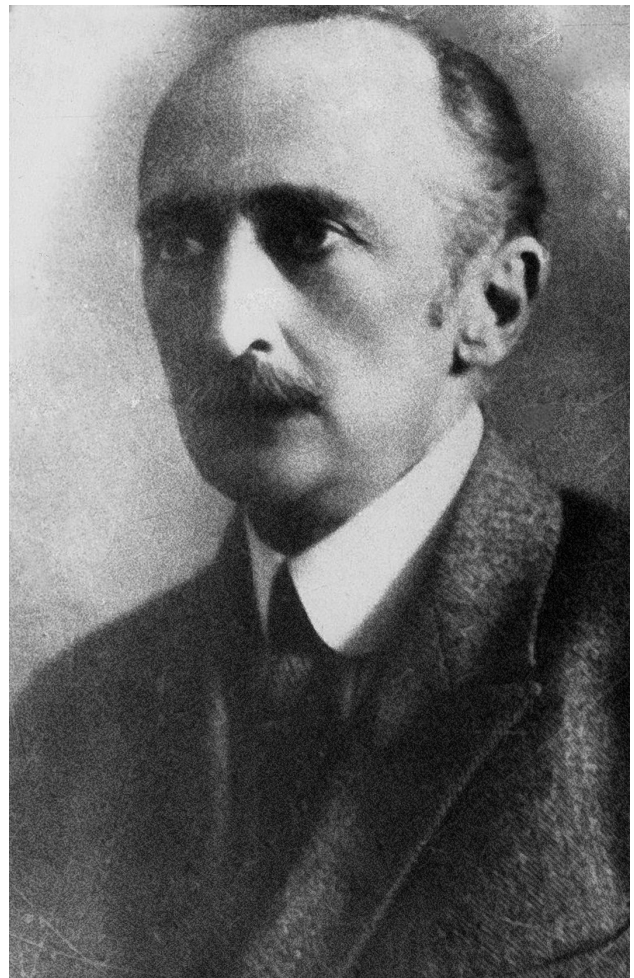

გრიგორ წერეთელი და მისი ოჯახი

ავტორი: თეა ღუდარაძე

წერეთელი უძველესი წარჩინებული გვარია ფეოდალურ საქართველოში. შთამომავლობით შემორჩენილი გადმოცემის თანახმად, წერეთლები ძველი კოლხი ერისთავები ყოფილან. აფხაზთა მეფის გიორგი I-ის (806-877 წწ.) რეზიდენცია ქუთაისში იყო, რომლის მფლობელობაშიც შედიოდა საუფლისწულო ციხე-სიმაგრე წერეთი და წერეთის მიდამოები. ამიტომ მისი შთამომავლები დამატებით გვარს წერეთელს ანუ წერეთელს ატარებდნენ. ციხე-სიმაგრე წერეთი დღეს თურქეთის ტერიტორიაზეა. იგი აღნიშნულია „ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლთა რუკაზე“.

X საუკუნეში საქართველოს გაერთიანების შემდეგ კოლხმა ერისთავებმა რაჭა-ლეჩხუმსა და სვანეთს შეაფარეს თავი, სადაც დიდი გავლენით სარგებლობდნენ და კახაბერობა დაიმკვიდრეს. 1395 წელს ბაგრატ მეფისაგან მიიღეს საჩხერის საერისთავო და შექმნეს ზემო იმერეთის საწერეთელო, რომელიც ორ ქალაქსა და 65 სოფელზე მეტს აერთიანებდა. მათ მფლობელობაში შედიოდა მოდინახეს ციხე, ჯრუჭისა და მღვიმის მონასტრები, წმინდა ნინოსა და წმინდა გიორგის ეკლესიები და სხვ. ჰქონდათ საგვარეულო გერბი და ორი დროშა. მწვანე აბრეშუმის დროშაზე გამოსახული იყო წმინდა გიორგი, ხოლო წითელზე კი – ქრისტეს ჯვარცმა. 1803 წელს თავადმა წერეთლებმა დააარსეს სტამბა ქუთაისსა და საჩხერეში, მოდინახეს ციხის ძირში, რომელშიც დაიბეჭდა „სახარება“ და „სამოციქულო“. იმერეთის სამეფოში საწერეთელო ყველაზე დიდ და ძლიერ სათავადოს წარმოადგენდა. წერეთლები იყოფოდნენ დიდებულ თავადებად, თავადებად და აზნაურებად. დიდებული წერეთლები საწერეთლოს მართავდნენ, ხოლო აზნაურები „პატივცემულნი მეფეთაგან“ მუდმივ სამხედრო სამსახურში იყვნენ. თავად წერეთელთა ერთი შტო, რომელიც მეფეზე განაწყენებულა, რაჭაში დამკვიდრებულა. ადგილმონაცვლებულთა წოდების

გრიგორ ფილიპონის ძე წერეთელი (1870-1939).

ერთი საფეხურით დაქვეითების კანონის თანახმად, თავადმა წერეთლებმა დაკარგეს თავიანთი მდგომარეობა და აზნაურის წოდებით სარგებლობდნენ.

რაჭის საეკლესიო არქივებში ხშირად გვხვდება ბლალოჩინ გრიგოლის სახელი, რომელიც დიდი მეცნიერის, გრიგოლ წერეთლის ბაბუა იყო. ბლალოჩინი გრიგოლი, რომელიც თავადის წოდებით მოიხსენიება თავისი ავტორიტეტის გამო, თავის მეუღლესთან, თამარ ჩიქოვანთან ერთად წყალტუბოს რაიონის სოფელ დერჩში დასახლდა. მათ შეეძინათ შვიდი შვილი. გრიგოლის სამივე ვაჟმა სასულიერო განათლება მიიღო. თომა მშობლიური ზნაკვის ღვთისმშობლის უძველეს ტაძარში მღვდელი იყო. სპირიდონი თბილისში ჯერ მედავითნე გახლდათ, ხოლო მოგვიანებით მღვდლად ეკურთხა. ფილიმონმა კი პეტერბურგის სასულიერო აკადემიის დამთავრების შემდეგ სწავლა სამხედრო-იურიდიულ აკადემიაში განაგრძო. მან ცოლად შეირთო ტვერის გუბერნიის გავლენიანი მემამულის, თავად ლუჩაკის ქალიშვილი ანა, რომელსაც მამამ მზითვად უბოძა დიდი მამული ტვერის გუბერნიის ქალაქ მლევიჩში. ფილიმონსა და ანას შეეძინათ ხუთი შვილი: ელენე, გრიგოლი, პეტრე, ივანე და ზინობი. ფილიმონს პეტერბურგში მუშაობის დროს „სტატსკი სოვეტნიკის“ თანამდებობა ეკავა; იყო საოლქო სასამართლოს წევრი და ჰქონდა პოლკოვნიკის სამხედრო წოდება. ოქტომბრის რევოლუციამდე ფილიმონ წერეთელი ტვერის გენერალ-გუბერნატორის მოვალეობას ასრულებდა. გადმოცემის თანახმად, იგი იშვიათი სამართლიანობითა და კაცთმოყვარეობით გამოირჩეოდა, რის გამოც დიდი გავლენითა და პატივისცემით სარგებლობდა. ფილიმონის პეტერბურგულ დღიურებში კარგად ჩანს, რომ იგი საერო თანამდებობაზე ყოფნის დროსაც ღრმად მორწმუნე და „ღვთის მოშიშია“. მეცნიერის მამა არაერთხელ სიამაყით აღნიშნავდა, რომ იგი თავადური წარმომავლობისა იყო.

ფილიმონ წერეთელი საქართველოში ბოლოს 1906 წელს ჩამოსულა ნათესავების მოსანახულებლად. სტუმრად ეწვია დების ოჯახებს სოფელ დერჩში. გრიგოლ წერეთლის მამა, ღრმად მოხუცებული, 92 წლის ასაკში გარდაიცვალა. იგი დაკრძალულია ტვერის გუბერნიის ქალაქ მლევიჩში.

თავად გრიგოლ წერეთელი კი დაიბადა პეტერბურგში 1870 წლის 12 მარტს. ბავშვობის წლები გაატარა თბილისსა და ვარშავაში, ხოლო შემდეგ ცხოვრობდა პეტერბურგში და რუსი ინტელექტუალების გარემოცვაში იზრდებოდა. დედა – ანა ლუჩაკი – ცნობილი ფილოლოგი იყო, ხოლო მისი და ზინაიდა ლუჩაკი პეტერბურგის უნივერსიტეტის კლასიკური ფილოლოგიის კათედრის პროფესორი, ბიზანტინოლოგი გახლდათ. მას დიდი წვლილი მიუძღვის გრიგოლ წერეთლის აღზრდაში. პროფესორი წერეთელი „ავტობიოგრაფიულ შენიშვნებში“ წერდა: „პირველ ხანებში მე ვსწავლობდი ჩემი მამის, დედისა და დეიდის ხელმძღვანელობით; უკანასკნელი – ზ. ი. ლუჩაკი, იშვიათი ნიჭისა და განათლების პატრონი იყო: მან აღძრა ჩემში უაღრესი სიყვარული ენების, ლიტერატურისა და

ფილიმონ გრიგოლის ძე წერეთელი
(1827-1920) 91 წლის ასაკში;
ვაშლიშვილი.

ელენე ფილიმონის ასული წერეთელი (1872-
1935), სანკო-პეტერბურგის უნივერსიტეტის
პროფესორი.

პეტრე ფილიპოვის ძე წერეთელი, გვარდიის
პოლკოვნიკი, წმინდა გიორგის 3 ჯვრის კავალერი,
დაიღუპა პორტ-არტურში 1904 წელს.

ისტორიისადმი“.

გრიგოლის ძმებს სამხედრო აკადემია ჰქონდათ დამთავრებული. პეტრე, ივანე და ზინობ წერეთლები სამეფო გვარდიის მაღალი რანგის ოფიცრები და წმინდა გიორგის ჯვრის ორდენის კავალრები იყვნენ. ისინი აქტიურად მონაწილეობდნენ პორტ-არტურისა და რუსეთ-გერმანიის ომებში. პეტრე 1904 წელს პორტ-არტურში დაიღუპა, ივანე კი პეტროგრადში წითელარმიელებთან ბრძოლას შეენირა.

პეტრე წერეთლის გარდაცვალების შემდეგ მისი მეუღლე, სოფიო ვიქტორის ასული გოლუბცოვა (ვლადიმერ ნაბოკოვის დეიდაშვილი), ქალიშვილებთან ერთად საქართველოში ჩამოვიდა. ნონა და ევგენია წერეთლები კანადაში გათხოვდნენ. სოფიო არ გაუშვეს შვილებთან, რის გამოც გადაიჭრა ფეხზე მყესები და ინვალიდი დარჩა. ეს ქალბატონი სახელგანთქმული ბიბლიოგრაფის, თინათინ ნაკაშიძის ოჯახში ცხოვრობდა გარდაცვალებამდე. თინათინ ნაკაშიძის დისშვილი, სალომე ყუბანეიშვილი იხსენებს: „სოფიო გოლუბცოვა მორწმუნე ადამიანი იყო.

მე, ლეონას და მაიას მარხვას

გვანახინებდა. ყოველ კვირას სოფიო ვიქტოროვნასთან მოდიოდა მღვდელი მამა დავითი, რომელსაც აღსარებას ვუბნებოდით და გვაზიარებდა. მან შეგვაყვარა რუსული ენა და რაც ყველაზე მეტად აღსანიშნავია, ეს ინვალიდი ქალი გვასწავლიდა საბალეტო ცეკვას“. ზინობ წერეთლის ვაჟი იური წერეთელი, მისი მეუღლე ქალბატონი ანტონინა და შვილები იგორ და ვასილ წერეთლები პეტერბურგში ცხოვრობდნენ წმინდა ვასილის მოედანზე. იური წერეთელი სხირად ჩამოდიოდა თბილისში ნათესავებთან, ნაკაშიძეების ოჯახში.

გრიგოლ წერეთლის და ელენე იყო პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორი რუსეთის ისტორიის განხრით. იგი ცოლად გაჰყვა მსოფლიოში სახელგანთქმულ აღმოსავლეთმცოდნეს, ეგვიპტოლოგს, აკადემიკოს ბორის ტურაევს. გრიგოლ წერეთელმა ლექსიც კი უძღვნა თავისი კოლეგისა და ნათესავის ხსოვნას. ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ პროტესტის ნიშნად ელენე წერეთელი და ბორის ტურაევი პეტერბურგის ერთ-ერთ მართლმადიდებლურ მონასტერში დამკვიდრდნენ და საერო ცხოვრებით აღარ უმოღვანიათ. მათ შვილები არ ჰყავდათ. მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ ქალბატონი ელენე მონაზვნად აღიკვეცა და რამდენიმე წელიწადში გარდაიცვალა.

ივანე ფილიპოვის ძე
წერეთელი, გვარდიის
პოლკოვნიკი, წმინდა გიორგის
ჯვრის კავალერი, დაიღუპა
პეტროგრადში 1917-იან
წლებში.

გრიგოლ წერეთელმა საშუალო განათლება ისტორიულ-ფილოლოგიურ ინსტიტუტთან არსებულ გიმნაზიაში მიიღო. მისი ხელმძღვანელობით კლასმა გამოსცა ჟურნალი „კლასიკოსი“, რომელშიც იბეჭდებოდა ლექსები, თარგმანები და წერილები. გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ გრიგოლმა სწავლა განაგრძო პეტერბურგის უნივერსიტეტში ისტორიულ-ფილოლოგიურ ფაკულტეტზე. იგი საბოლოოდ კლასიკური ფილოლოგიის განყოფილებაზე გადავიდა, სადაც მისი უშუალო ხელმძღვანელი აკადემიკოსი ვიქტორ იერნშტედტი გახდა. მის შესახებ გრიგოლ წერეთელი იხსენებდა: „იშვიათი ცოდნა ბერძნული ენისა და ლიტერატურის, მხატვრული გემოვნება, უნარი ბერძნული იდეებისა და სახეების სილამაზის შეგრძნებისა – აი, რა ახასიათებდა მას... გარდა იმისა, რომ დიდებული ფილოლოგი იყო, ამავე დროს საუკეთესო მცოდნე იყო ბერძნული პალეოგრაფიის, რომელსაც მან მაზიარა დიდი უნარითა და ხელოვნებით“. აკადემიკოს იერნშტედტის ხელმძღვანელობით გრიგოლ წერეთელმა სტუდენტობის პერიოდში გამოაქვეყნა თავისი პირველი სამეცნიერო ნაშრომი „ბერძნული სტენოგრაფიის ისტორია“, რომლისთვისაც პეტერბურგის უნივერსიტეტში ოქროს მედლით დააჯილდოვეს. სამაგისტრო გამოცდების ჩაბარების შემდეგ იგი ორი წლით მივლინებით გაგზავნეს ბერლინის უნივერსიტეტში, სადაც მუშაობდა ულრიხ ვილკენტან პალეოგრაფიასა და პაპიროლოგიაში; ასევე გაეცნო ვენის, მიუნხენის, პარიზის, ლონდონის, ოქსფორდის, რომის, ვენეციის, ნეაპოლის, ფლორენციის, ათენის მუზეუმებსა და ათონის მონასტრების წიგნსაცავებში დაცულ ბერძნულ ხელნაწერებსა და პაპირუსებს. განსაკუთრებული შთაბეჭდილება მოახდინა გრიგოლ წერეთელზე იტალიამ. იგი 1901 წლის 2 ივნისს ვიქტორ იერნშტედტს სწერდა: „იცით, რატომ მიზიდავს ვენეცია? პირველად აქ მივხვდი, რომ შეიძლება ცხოვრება ყოველგვარი აქსესუარების გარეშე გაატარო მხოლოდ იმიტომ, რომ უნდა იცოცხო, რათა შეიგრძნო ბუნების სილამაზე... თავს იმდენად კარგად და ბედნიერად ვგრძნობ, რაც მლევნიის გარდა, არსად მიგვრძნია“. ხოლო რომს კი ასე ახასიათებდა: „რომში ყველაფერს აღფრთოვანებაში მოჰყავს ადამიანი... ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ვხვდები ანტიკურ სამყაროს, რომელიც ასე მიყვარს“.

ევროპის არაერთ უნივერსიტეტთან თანამშრომლობის შემდეგ იგი საერთაშორისო სახელის მქონე

გიორგი ჯორჯიას (1878-1942), გვარდიის პაპიროლოგიის პოლკოვნიკი, წმინდა მიოფიმის ჯვრის კავალერი.

სხადან - მარცხნიდან მე-2 - შალვა ნუცუბიძე, მე-3 - სოფიო მახსიშვილი-წერეთელი, მე-4 - თინა ნაკაშიძე (უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკის თანამშრომლებთან ერთად); 19934 წელი.

მეცნიერად დაბრუნდა. 1904 წელს პეტერბურგში გრიგოლ წერეთელმა დაიცვა სამაგისტრო დისერტაცია. იგი აირჩიეს დორპატის (ახლანდელი ტარტუს) უნივერსიტეტის ექსტრაორდინარულ პროფესორად. „დორპატში ყოფნისას დავწერე მე მეტი წილი ჩემი ნაშრომებისა (რუსულ, გერმანულ და ლათინურ ენებზე) და მათ შორის სადოქტორო დისერტაცია „მენანდრეს ახალი კომედიები.“ პირველი მსოფლიო ომის დაწყებამდე გრიგოლ წერეთლის მეუღლე სოფიო მაქსიმოვა დაავადდა ტუბერკულოზით და ექიმებმა იტალიაში, რივიერა დი პონენტში, გააგზავნეს 1912 წლის დეკემბერში. ჯანმრთელობის გაუარესების გამო იტალიიდან გრიგოლმა მეუღლე ჯერ იალტაში წაიყვანა, შემდეგ კი ცარსკოე სელოში დატოვა სამკურნალოდ, თავად კი ტარტუში დაუბრუნდა უნივერსიტეტს. სადოქტორო დისერტაციის დაცვის შემდეგ, 1914 წელს პროფესორი გრიგოლ წერეთელი აირჩიეს პეტერბურგის უნივერსიტეტის კლასიკური ფილოლოგიის კათედრის გამგედ, სადაც 1920 წლამდე მუშაობდა.

გრიგოლ წერეთელი და ღვაწი ნაპაშვილები.

ბორის ჭურავეი, სოფიო მაქსიმოვა-წერეთლისა, ელენე წერეთელი-ჭურავეისა და გრიგოლ წერეთელი.

იმ დროს, როდესაც მან რუსეთის სამეცნიერო წრეებში დიდი აღიარება მოიპოვა და არაერთ ევროპულ უნივერსიტეტთან დაამყარა კავშირები, ვერავინ წარმოიდგენდა, რომ ასეთი აღმავლობის პერიოდში იგი პეტერბურგის უნივერსიტეტს დატოვებდა. მოვლენები კი სხვაგვარად განვითარდა:

1919 წლის 18

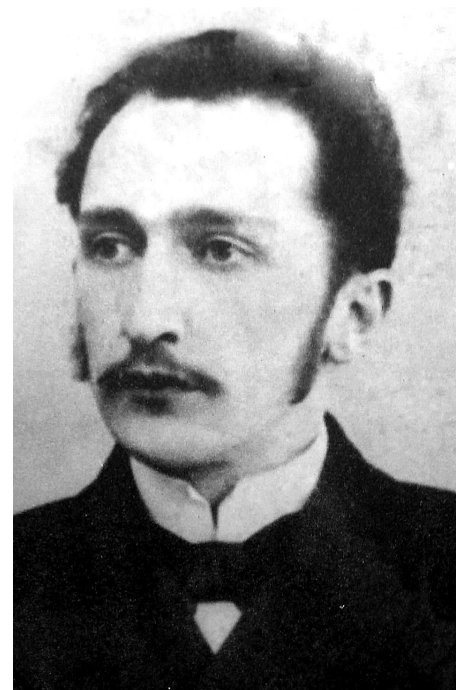
ივნისს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭომ ერთხმად გადაწყვიტა რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტის,

პროფესორ გრიგოლ ფილიმონის ძე წერეთლის მოწვევა ბერძნული ენისა და ლიტერატურის კათედრაზე. ქართულ და რუსულ ენებზე დანერვილ მოსაწვევ ბარათს ხელს აწერდა ივანე ჯავახიშვილი:

„პროფესორ გრიგოლ ფილიმონის ძე წერეთელს!

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭომ, თანახმად სიბრძნის-მეტყველების ფაკულტეტის არჩევნებისა, ერთხმად დაგამტკიცათ თქვენ ბერძნული ენისა და ლიტერატურის კათედრაზე. ახალგაზრდა ქართული უნივერსიტეტის პროფესორები დარწმუნებული არიან, რომ თქვენ იმათ წრეში შემოხვალთ, ხელს შეუწყობთ საქართველოში უმაღლესი საუნივერსიტეტო მეცნიერების დანერგვა-განმტკიცებას და აყვავებას.

ამიტომ, თუ ეს წინადადება თქვენთვის მისაღები იქნება,

27 წლის გრიგოლ წერეთელი ბაქოში; 1897 წელი.

გთხოვთ, ისარგებლოთ შემთხვევით და გამოემგზავროთ სამშობლოსაკენ.“

პროფესორი წერეთელი მეუღლესთან ერთად ჩამოვიდა თბილისში და სათავეში ჩაუდგა კლასიკური ფილოლოგიის კათედრას. იგი თავდაპირველად მამიდაშვილის (ფილიმონ წერეთლის დის, ანა წერეთელი-ასათიანის ქალიშვილის), ივლიტა ასათიანი-ნაკაშიძის ოჯახში ცხოვრობდა მატინოვის (დღევანდელი ა. შანიძის) ქუჩაზე. „გარეგნულად გრიგოლ წერეთელი ყოველთვის ევროპული სტილისა იყო. დადიოდა ქოლგა-ხელჯოხითა და პორტფელით. პიჯაკს გადახსნიდა და ამოიღებდა ჯიბის საათს, რომლის ვერცხლის ჯაჭვზე

გრიგოლ წერეთელი 1912 წელს.

ჩამოკიდებული იყო

ვერცხლისავე ჯვარი. წარმოიდგინეთ, ჯვარი სასტიკი და მასობრივი ათეიზმის დღეებში! გაბედვითაც კი ვერა ვბედავდით, გვეკითხა ამ ჯვარის წარმოშობა“, თავის მოგონებებში წერდა სოლომონ ხუციშვილი.

გარდა სამეცნიერო და პედაგოგიური მუშაობისა, გრიგოლ წერეთელს დიდი ამაგი მიუძღვის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკის დაკომპლექტებაში. მისი ხელმძღვანელობით უნივერსიტეტი აწარმოებდა ლიტერატურის გაცვლას უცხოეთის 50 სამეცნიერო ბიბლიოთეკასთან. გრიგოლ წერეთლის თაოსნობით უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობამ სიმბოლურ ფასად შეიძინა აკადემიკოს ბორის ტურაევის ბიბლიოთეკა. აქედან 100-ზე მეტი წიგნი ელენე წერეთელმა საჩუქრად გადასცა უნივერსიტეტს. დღეს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკა გრიგოლ წერეთლის სახელს ატარებს.

გრიგოლ წერეთლის მუშაობას ბიბლიოთეკაში ხელს უწყობდა მისი მეუღლე, რუსეთის ცნობილი ფინანსისტის ქალიშვილი, განსწავლული პიროვნება და ევროპული ენების უბადლო მცოდნე სოფიო ივანეს ასული მაქსიმოვა.

თბილისში

ჩამოსვლამდე იგი პეტროგრადის პირველ უმაღლეს პედაგოგიურ ინსტიტუტში მუშაობდა. ცნობილია მისი თარგმანი XVIII საუკუნის ინგლისელი ფილოსოფოსის დავით იუმის „ტრაქტატისა ადამიანის ბუნების შესახებ“. შალვა ნუცუბიძის მიწვევით სოფიო წერეთელი ფილოსოფიის კურსს კითხულობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. ერთხელ შალვა ნუცუბიძემ ხუმრობით უთხრა: „ქალი ფილოსოფოსი?!“ ქალბატონმა სოფიომ კი მყისვე უპასუხა: „ფილოსოფოსი და ასეთი გაკვირვება?!“

სოფიო წერეთლის და, მარია ივანეს ასული მაქსიმოვა ცნობილი ხელოვნებათმცოდნე

გრიგოლ წერეთელი 1912 წელს; პეტროგრადი.

მეორე რიგში - პაპაი შანიძე, გრიგოლ წერეთელი, ივანე პავლანოვი, კონსტანტინე კეკელიძე და გიორგი ახვლედიანი (სტუდენტობიდან ერთად).

იყო, რომელიც ერმიტაჟში მუშაობდა. აკადემიკოსი თინათინ ყაუხჩიშვილი იხსენებს: „პირადად ვიცნობდი გრიგოლ წერეთელს, მის მეუღლეს სოფიო მაქსიმოვას და უფრო ახლოს მის დას, მარია ივანეს ასულ მაქსიმოვას, სახელგანთქმულ

ხელოვნებათმცოდნეს და

გლიპტიკის უბადლო სპეციალისტს.

მაქსიმოვების ოჯახი ცხოვრობდა

პეტერბურგში ნევის პროსპექტის

პარალელურ ქუჩაზე, რომლის

მაშინდელი მისამართიც იყო

რილევეის ქუჩა N29. პეტერბურგში

ყოფნისას ხშირად დავდიოდი

მარია მაქსიმოვასთან სტუმრად.

ასევე ახლოს ვიცნობდი გრიგოლ

წერეთლის მოწაფეს, პეტრე

ვიქტორის ძე იერნშტედტს

და მის კოლეგას ივან ივანეს

ძე ტოლსტოის. მათთან

მასწავლებლურ-მოწაფური

ურთიერთობები მქონდა“.

1924 წლის ივნისში გრიგოლ

წერეთელი ნეაპოლის უნივერსიტეტის 700 წლის

იუბილის აღსანიშნავ ღონისძიებაზე მიიწვიეს.

გარდა ამისა, თბილისის უნივერსიტეტის

მივლინებით ევროპის სხვა ქვეყნებშიც ჩავიდა

იქაურ ცენტრებთან კავშირების დასამყარებლად.

თუმცა განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი,

რომ ბოლშევიკური დიქტატურის დამყარების

მიუხედავად დიდ მეცნიერს არ უფიქრია

დაეტოვებინა თბილისის უნივერსიტეტი და

სამუშაოდ რომელიმე ევროპულ უნივერსიტეტში

გადასულიყო. აკადემიკოს რისმაგ გორდემიანის

აზრით, ასეთი გადაწყვეტილების ძირითადი

მოტივი, სავარაუდოდ, იყო დიდი სურვილი,

ამოდგომოდა მხარში ახლადდაარსებულ

ქართულ უნივერსიტეტს. გრიგოლ წერეთელმა,

ფაქტობრივად, უარი თქვა აკადემიის ნამდვილ

წევრობაზე, რადგან პირობად მას კვლავ

რუსეთში დაბრუნება წაუყენეს. თავის მეუღლეს,

სოფიას 1923 წლის 12 აგვისტოს სწერს:

„ვამჯობინებ ვიყო პროფესორი თბილისში, ვიდრე

აკადემიკოსი პიტერში... ჩემთვის ძნელი იქნება ი.

ა. ჯავახიშვილის... უნივერსიტეტის... თბილისის

ანტურაჟის გარეშე“. თბილისის შესახებ კი თავის

ბიბლიო ნეაპოლის ვატიკანის ბიბლიოთეკის საშპი; 1924 წელი.

იაკობ ნიკოლაძე და ბიბლიო ნეაპოლის; 1930 წელი.

ავტობიოგრაფიაში აღნიშნავს: „ამგვარად ტიფლისმა ჩემს ცხოვრებაში „მაცოცხლებელი წყლის“ როლი შეასრულა, მან ამაღლოძინა მე სამეცნიერო მუშაობისათვის, და თუკი მას უკავშირდება ჩემი ცხოვრების პირველი წლები, მასთანავე დაკავშირებული აღმოჩნდა ჩემი ცხოვრების დასალიერიც“.

მიუხედავად იმისა, რომ გრიგოლ წერეთელი არ ეკუთვნოდა არც ერთ პოლიტიკურ პარტიას და არ ერეოდა პოლიტიკურ ცხოვრებაში, იგი მეოცე საუკუნის 30-იანი წლების დასაწყისიდანვე შევიწროვებას განიცდიდა საქართველოს უშიშროების სამსახურის მხრიდან. ლავრენტი ბერიამ საჯარო გამოსვლებში სხვა ქართველ მოღვაწეებთან ერთად პროფესორი წერეთელიც რამდენჯერმე „ქვეყნის მოღალატედ“ გამოაცხადა. მეცნიერისათვის მეგობრებს ურჩევიათ, რომ ბერიასთვის თბილი წარწერითა და ავტოგრაფით წიგნი ეჩუქებინა და იქნებ ამის შემდეგ მაინც შეწყვეტილიყო მისი დევნა, თუმცა გრიგოლს სასტიკი უარი უთქვამს.

ამ პერიოდში უნივერსიტეტიდან დაითხოვეს ივანე ჯავახიშვილი და სამუშაო კუთხედ საქართველოს მუზეუმის სარდაფის ბნელი ოთახი მიუჩინეს, რომლის ფანჯარაც ასფალტზე გამოდიოდა. მალე მასთან „ჩაასახლეს“ პროფესორი გრიგოლ წერეთელიც. ამასობაში იგი ბინიდანაც გამოაძევეს. მას მხსნელად მოევლინა მხატვარი, მეტეხის მუზეუმის დირექტორი დიმიტრი შევარდნაძე, რომელმაც გრიგოლს ბინაც და სამსახურიც მეტეხის მუზეუმში შესთავაზა. მალე გრიგოლ წერეთელი და დიმიტრი შევარდნაძე დააპატიმრეს. მაშინ შინსახკომი ახლანდელ ინგოროყვას ქუჩაზე მდებარეობდა და ნაცნობები ხშირად ხედავდნენ პატიმრისათვის საჭმლის გადასაცემად რიგში ჩამდგარ გრიგოლ წერეთლის მეუღლეს. თავად სოფიო კი ბინიდან გამოძევებული და უმუშევარი სახელმწიფო მუზეუმმა შეიფარა. იგი ბავშვებს ამზადებდა გერმანულ ენაში და ამით ირიჩენდა თავს. გრიგოლ წერეთელს შედარებით ნორმალური პირობები ჰქონდა შექმნილი საპატიმროში. მან იქ ჰორაციუსის ოდების თარგმნაც კი მოასწრო. 1931 წლის აგვისტოში სოფიო წერეთელმა სტალინის სახელზე წერილი გაგზავნა, რომელშიც ქართული უნივერსიტეტისა და მეცნიერების წინაშე პროფესორ გრიგოლ წერეთლის დამსახურების შესახებ სწერდა და სთხოვდა:

„1) Содействовать скорейшему освобождению моего мужа, тем более, что полугодовое заключение уже начинает пагубно отражаться на его здоровье...

2) Отдать распоряжение о расследовании того, каким образом и на основании каких данных могло возникнуть предъявленное моему мужу обвинение в кондратьевщине и вредительстве, и в случае обнаружения источника этого, не отвечающего истине обвинения, принять соответствующие меры, по Вашему усмотрению.”

6 თვეში გრიგოლ წერეთელი გაათავისუფლეს, მაგრამ დადგა 1938 წელი და იგი კვლავ დააპატიმრეს. 1939 წლის 31 მარტს სამხედრო ტრიბუნალმა 70 წლის პროფესორს 10 წლით თავისუფლების აღკვეთა მიუსაჯა. ქალბატონმა სოფიომ რამდენიმე ინსტანციას მიმართა მეუღლის განთავისუფლების მოთხოვნით, მაგრამ სამხედრო პროკურატურიდან მიიღო პასუხი, რომ გრიგოლ წერეთელი დამნაშავედ ცნეს და მისი თხოვნა არ დაკმაყოფილდებოდა. იგი იმავე მოგონილი ბრალდებით გაასამართლეს, რომლითაც უამრავი

1937 წელს უნივერსიტეტიდან
და ბინიდან განდევნილი,
მეშველეთაზე ერთად მეძეების
მუშაობის თავდადებულად
გნივრად ნაწილები;
დაპატიმრების წინა
პერიოდი.

ადამიანი მასობრივი რეპრესიების დროს წინა საუკუნის 30-იან წლებში – ბოლშევიკები თითქოს სამშობლოს მოღალატეებისაგან ათავისუფლებდნენ ქვეყანას.

ამ პერიოდში სიმონ ყაუხჩიშვილიც დააპატიმრეს. გრიგოლ წერეთელს უთქვამს: „როცა შემოიყვანეს, ფეხის ხმაზე ვიცანი, სიმონი რომ იყო“. დავით გორგაძე, რომელმაც მცირე ხანი დაჰყო ორთაჭალის ციხეში პროფესორ წერეთელთან ერთად, იხსენებს: „ადამიანი ყველგან ადამიანია. ჯოჯოხეთშიც ალბათ ადამიანად რჩება, თუ ის ადამიანია. განა ჰქონდა ამის თავი გრიგოლ წერეთელს, რომელმაც შვიდი ათეული წლის მიუხედავად, გაუძლო 1937-38 წლების კოშმარს და მაინც შეინარჩუნა სულის სიფაქიზე და გონების სიმახვილე. მან წამოიწყო სწორედ საკანში ლექციები, ჰომეროსის უკვდავი ქმნილების მოყოლა მეცნიერული კომენტარებით და ახსნა-განმარტებით. ეს იყო სინათლე ჯურღმულში“. პროფესორ წერეთლის დახმარება არავის შეეძლო. რამდენიმე პატიმარმა იგი ისეთ მდგომარეობაში ნახა, როდესაც მოხუც მეცნიერს თითქმის აღარ შეეძლო ფეხზე ადგომა.

სასამართლოზე გრიგოლ წერეთელს ორი ბრალდება წაუყენეს: ჯაშუშობა და სამშობლოს ღალატი, მაგრამ იქვე აღნიშნეს, რომ მას გარკვეული დამსახურებაც ჰქონდა საბჭოთა ქვეყნის წინაშე. მაშინ დიდმა ელინოლოგმა განაცხადა: „საბჭოთა ხელისუფლების წინაშე მე არავითარი დამსახურება არ მაქვს!“ ამის შემდეგ არ გასულა დიდი დრო და ქალბატონ სოფიოს მეუღლის საქორწინო ბეჭედი მიუტანეს და აცნობეს, რომ პროფესორი წერეთელი ციხის საავადმყოფოში დაიღუპა, ხოლო ე. წ. „სტალინური სიების“ მიხედვით, მეცნიერი თბილისის ციხეში 1939 წლის 20 სექტემბერს გარდაიცვალა. არსებობს ალექსანდრე მახარაძის მოგონებაც, რომ ის 1939 წლის მაისამდე გრიგოლ წერეთელთან ერთად იხდიდა სასჯელს ორთაჭალის ციხეში. პატიმარი მახარაძე გადაასახლეს. დიდ მეცნიერთან განშორება მძიმე და ამაღელვებელი აღმოჩნდა. იგი იხსენებდა: „განსაკუთრებით დამაღონა მეცნიერის ცრემლმორეულმა სიტყვებმა, რომ ის მალე დაამთავრებს თავის სიცოცხლეს ამ კედლებში. როგორც ჩანს მართლაც ასე მოხდა“. დიდი მეცნიერი თავის მორალურ პრინციპებს არასდროს ღალატობდა, რაც საბჭოთა წყობისათვის მიუღებელი აღმოჩნდა. იგი ერთ-ერთ ლექსში წერდა:

Но лишь одним душой довольна,
Но лишь одним она горда,
От правды, вольно или невольно
Не отступал я никогда.

გრიგოლ წერეთლის საფლავი არ არსებობს. მისი ბიუსტი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პირველ კორპუსში დგას და მისი ავტორი დიდი ელინოლოგის ახლო ნათესავი ლევან სალუქვაძეა. 2000 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ჩატარდა კლასიკური ფილოლოგიის კათედრის ფუძემდებლის, გრიგოლ წერეთლის დაბადებიდან 130 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია, რომელზეც აკადემიკოსმა რისმაგ გორდემიანმა აღნიშნა: „60 წელზე მეტი გავიდა გრიგოლ წერეთლის ტრაგიკული აღსასრულიდან. ჩვენი თაობა მეცნიერს პატივს მიაგებს დიდი აღიარებითა და მონაწილეობით ჩვენი თანამემამულეების მიუტევებელი შეცოდების გამო მის მიმართ. გავა წლები, მაგრამ გრიგოლ წერეთლის სახელი ყოველთვის პატივისცემით იქნება შემოსილი, ვიდრე იარსებებს თბილისის უნივერსიტეტი და ქართული მეცნიერება“. 2014 წლის 29 დეკემბერს მთანმინდის მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში საბჭოთა ხელისუფლების მიერ რეპრესირებულთა სიმბოლური საფლავი-მემორიალი აღიმართა, რომელზეც სამუდამოდ აღიბეჭდა მსოფლიოში აღიარებული ელინოლოგის, გრიგოლ წერეთლის სახელიც.